

УДК 338.242.4

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-2-4>

Пікулик О.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету імені Івана Франка

Pikulyk Oksana

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic and Public Management
Ivan Franko National University of Lviv

БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

BUSINESS ENVIRONMENT IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Статтю присвячено актуальним питанням сучасного бізнес-середовища в Україні, яке безпосередньо впливає на економічну активність суб'єктів господарювання та розвиток підприємницької діяльності в країні. Сприятливе бізнес-середовище є запорукою підвищення ефективності та стабільності економіки, зростання добробуту населення. У статті розглянуто основні складники вітчизняного бізнес-середовища, його проблеми та слабкі боки, проаналізовано причини, які зумовлюють несприятливу ситуацію у сфері бізнесу. Наголошено на важливості державної регуляторної політики щодо поліпшення умов ведення бізнесу в країні. Визначено перспективи розвитку вітчизняного бізнес-середовища, які необхідно реалізувати з метою розбудови конкурентоспроможної економіки та здійснення європейської економічної інтеграції України.

Ключові слова: бізнес, бізнес-середовище, підприємництво, суб'єкти господарювання, дерегулювання, регуляторна політика у сфері підприємництва.

Стаття посвящена актуальним вопросам современной бизнес-среды в Украине, которая непосредственно влияет на экономическую активность субъектов хозяйствования и развитие предпринимательской деятельности в стране. Благоприятная бизнес-среда является залогом повышения эффективности и стабильности экономики, роста благосостояния населения. В статье рассмотрены основные составляющие отечественной бизнес-среды, ее проблемы и слабые стороны, проанализированы причины, обуславливающие неблагоприятную ситуацию в сфере бизнеса. Подчеркнута важность государственной регуляторной политики по улучшению условий ведения бизнеса в стране. Определены перспективы развития отечественной бизнес-среды, которые необходимо реализовать в целях развития конкурентоспособной экономики и осуществления европейской экономической интеграции Украины.

Ключевые слова: бизнес, бизнес-среда, предпринимательство, субъекты хозяйствования, дерегулирование, регуляторная политика в сфере предпринимательства.

The purpose of the reform in Ukraine is to create a favourable environment for the development of and doing business, necessary for the country to achieve a higher level of economic growth and integration into the EU common market. The aim of the reform in Ukraine is to create a favorable environment for business development and business, necessary for the country to achieve a higher level of economic growth and integration into the EU common market. Clear and transparent marketplace rules, fair and predictable behaviour of regulatory bodies and absence of regulatory barriers are vital for the comprehensive development of entrepreneurship and attracting investments into the country. These are the conditions that must be ensured by the business climate initiatives. The article is devoted to the business environment in Ukraine, which is a prerequisite for the use of the potential of the business, improve efficiency and stability of the economy. The author analyzes the components of the domestic business environment, namely: institutional, legal and regulatory environment, in which business operates. Determined that unresolved problems in the field of institutional support of business is the low accessibility of financial resources, low efficiency of commodity and stock exchanges, which delays the process of revival of domestic production. The legal environment of business are imperfect and inefficient. Regulatory conditions the business environment are characterized by a satisfactory level of transparency and consistency of state regulatory policy in the sphere of entrepreneurship in Ukraine. The complexity of starting a business, the lack of a single source of entrepreneurship information, the burdensome tax administration system, misuse of power by regulators, corruption and confusing regulation – this is by no means an exhaustive list of external obstacles encountered by entrepreneurs in Ukraine. Add to this a number of internal challenges typical for each business and many other operational details. In order to

stimulate the emergence of new businesses in the Ukrainian market and to enable the existing businesses to focus on their development rather than on combating external factors falling within jurisdiction of the state, the Ministry of Economic Development and Trade has launched a series of reforms sharing the same key goal of making Ukraine a more attractive place for doing business. Systemic work to improve Ukraine's position in the Doing Business ranking is to continue. However, despite the Parliament's and the Government's efforts aimed at the adoption and implementation of required regulations, it is hard to speak about a significant increase in Ukraine's position in this ranking due to COVID-19 pandemic and the expected economic crisis.

Keywords: *business, business environment, entrepreneurship, business entities, deregulation, regulatory policy in the field of entrepreneurship.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Підвищення ефективності функціонування економіки країни, її економічне зростання націлені на краще задоволення матеріальних і духовних потреб населення, які невпинно зростають. Передумовою розбудови конкурентоспроможної економіки є раціональне використання наявних обмежених економічних ресурсів та створення сприятливого бізнес-середовища. Стан національного бізнес-середовища безпосередньо впливає на економічну активність суб'єктів господарювання та динаміку їх кількості в країні. Бізнес-середовище включає соціально-економічні, політичні, інституціональні, нормативно-правові, технологічні та екологічні умови, у яких працює бізнес. Воно є індикатором розвитку країни, виступає передумовою використання потенціалу бізнесу, підвищення ефективності і стабільності економіки. Саме тому аналіз стану вітчизняного бізнес-середовища набуває особливої актуальності в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Теоретичні та практичні аспекти формування сприятливого бізнес-середовища досліджували у своїх працях чимало науковців: І.С. Біла, Н.І. Насікан [1], В.П. Головащенко, А.В. Сидорова [2] та ін. Проте зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на стан бізнес-середовища, постійно змінюються, що вимагає детального дослідження і вивчення даної проблеми у нинішніх умовах.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – розглянути та проаналізувати основні складники національного бізнес-середовища, які безпосередньо впливають на діяльність суб'єктів господарювання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нині Україна прагне посилити свої позиції на міжнародному ринку. При цьому особливої актуальності набуває формування належного бізнес-середовища для розвитку вітчизняного підприємництва всередині держави та за її межами. У сучасних умовах система міжнародних економічних відносин перебуває під впливом значної кількості чинників, зокрема: розгортання процесів глобалізації та інтернаціоналізації, посилення конкурентної боротьби, поширення технологічних інновацій, трансформації економічних ресурсів, інтенсифікації виробництва, соціокультурних перетворень. Бізнес-середовище окремих країн – учасниць світового господарства залежить від домінуючих тенденцій міжнародного бізнес-середовища. Нині у період пандемії чимало національних економік переживають кризу, пов'язану зі зниженням підпри-

ємницької активності, спадом виробництва, нестачею бюджетних коштів. Водночас у світі простежується високий рівень концентрації капіталу, «виртуалізація ринку» та зростання частки Інтернет-бізнесу, прискорення ритму ведення бізнесу та швидкості прийняття рішень, збільшення біржових спекуляцій, збагачення технологічних компаній, інтенсифікація руху товарів, капіталів, робочої сили та нематеріальних активів, перетворення когнітаріату (працівників розумової праці) на головне джерело доданої вартості. Розвивається транскордонна спільна діяльність, з'являються інноваційні форми міжнародного бізнесу, а саме: міжнародне ліцензування, інжиніринг, франчайзинг, аутсорсинг, офшоринг та субконтрактинг.

Для того щоб стати повноправним партнером у світовій і європейській спільноті, Україна повинна утвердити свої позиції на міжнародній арені, розширити межі міжнародної економічної діяльності, створити сприятливе середовище для розвитку бізнесу.

Поліпшення бізнес-середовища в країні відображається у зростанні кількості суб'єктів господарювання на ринку. Так, в Україні, згідно з даними Державної служби статистики, на 1 грудня 2020 р. загальна кількість юридичних осіб різних організаційних форм господарювання становила 1 390 292, що на 3,3% більше відповідного показника 2019 р. (1 346 174 осіб). Найбільшу частку у загальній кількості займали товариства з обмеженою відповідальністю (704 389, або 50,7%) та приватні підприємства (200 127, або 14,4%) [3].

В одному з найважливіших міжнародних рейтингів легкості ведення бізнесу Doing Business у 2020 р. Україна посіла 64-е місце і піднялася на сім сходинок порівняно з 2019 р. Це найкращий результат від початку розрахунку рейтингу в 2006 р. Найгірший результат (153-є місце) в Україні спостерігався у 2012 р. Цей рейтинг дає змогу оцінити легкість ведення бізнесу за десятьма основними показниками, здійснити міжнародні порівняння і впливає на рішення іноземних інвесторів щодо доцільності інвестування в дану країну. Позитивні зміни стосуються п'ятох із десяти показників України: отримання дозволів на будівництво (із 30-го на 20-е місце); підключення до електромереж (зі 135-го на 128-е місце); реєстрації власності (із 63-го на 61-е місце); захисту міноритарних інвесторів (із 72-го на 45-е місце); міжнародної торгівлі (із 78-го на 74-е місце) та отримання кредитів (із 32-го на 37-е місце). Водночас за деякими показниками результат України погіршився. Це стосується реєстрації бізнесу (з 56-го на 61-е місце); забезпечення виконання контрактів (з 57-го на 63-е місце); оподаткування (з 54-го на 65-е місце) та вирішення питань неплатоспроможності (зі 145-го на 146-е місце) [4].

Важливим складником бізнес-середовища країни є інституційні умови функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. В Україні нині спостерігається низька зацікавленість та обмежені кредитні можливості комерційних банків у довгостроковому кредитуванні бізнесу, високий рівень процентних ставок, різке коливання валютних курсів, залучення переважно короткострокових кредитів для фінансування обігового капіталу, недостатня кількість довгострокових вкладень в інновації. Як наслідок, потреби суб'єктів підприємництва недостатньо задовольняються банківською системою. Облікова ставка НБУ, яка є базовим індикатором для оцінки вартості грошових коштів, становить нині 6%. Для порівняння: у 2015 р. вона становила 30% [5]. Зниження державою облікової ставки має створити для комерційних банків можливість знизити відсоткові ставки за кредитами для бізнесу, однак вартість нових кредитів усе ще залишається достатньо високою. Середня ефективна ставка на 3 лютого 2021 р. становила 18,22%. При цьому реальна ставка, яку пропонують вітчизняні банки, коливалася в межах від 13,17% до 29% [6].

Створення сприятливого середовища для розвитку та ведення бізнесу в Україні є необхідною передумовою для досягнення країною більш високого рівня економічного розвитку та інтеграції до спільного ринку ЄС. Зрозумілі та прозорі правила гри на ринку, чесна та передбачувана поведінка контрольних органів, відсутність регуляторних бар'єрів є життєво необхідними для повноцінного розвитку підприємництва в країні та залучення інвестицій. Особливе значення для економіки країни мають іноземні інвестиції, тобто довгострокові вкладення матеріальних засобів компаніями-нерезидентами в економіку країни, які дають змогу реалізовувати великі проекти та забезпечують надходження в країну нових технологій, нових практик корпоративного управління.

Якщо у 2019 р. обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України становив 3 070 млн дол. (збільшився на 715 млн дол., або на 23%, порівняно з 2018 р.), то за підсумками трьох кварталів 2020 р. світова пандемія спричинила скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну до 343 млн дол. [7].

Для того щоб зробити Україну привабливішим місцем для інвесторів та ведення бізнесу, стимулювати появу на українському ринку нових вітчизняних та зарубіжних підприємств, надати вже діючим суб'єктам господарювання можливість сконцентруватися на розвитку, а не на боротьбі з негативними внутрішніми та зовнішніми чинниками, Міністерством економічного розвитку й торгівлі розпочато низку реформ, спрямованих на дерегуляцію та спрощення ведення бізнесу. Державна політика дерегуляції передбачає впровадження відкритого середовища для розвитку бізнесу, якісного регулювання, де всі процеси є прозорими, а кількість регуляторних актів відповідає необхідному мінімуму. Чим простіші правила гри, тим більше у ній гравців та прихильників. Дерегуляція є важливою передумовою запровадження в Україні європейської бізнес-моделі та містить цілий комплекс заходів, спрямованих на модернізацію реєстраційної системи, суттєве спрощення дозвільної та ліцензійної систем, полегшення контрольно-пере-

вірної діяльності, боротьбу з корупцією. Для забезпечення успіху дерегулювання важливою є взаємодія владних структур та бізнес-спільноти, провідних громадських об'єднань, національних та міжнародних організацій, науковців. Органи виконавчої влади при цьому повинні здійснювати заходи щодо забезпечення функціонування сервісної держави – держави для громадян і бізнесу в частині створення зручних та доступних електронних сервісів для надання публічних послуг, у тому числі адміністративних.

Одним із ключових показників сприятливого бізнес-середовища в країні є прозорість системи перевірок. Із 2019 р. в Україні запровадив новий підхід до перевірки бізнесу, який базується на аналізі ризиків, і на середину 2020 р. ним скористалися понад 200 тис бізнес-користувачів. Для підготовки до перевірки підприємцю більше не потрібно буде вивчати тисячі сторінок законодавчих актів. Замість цього запроваджено практику використання чек-листів – індивідуального переліку конкретних вимог для кожного виду бізнесу. Окрім чек-листів, новація впроваджує можливість онлайн-скарг, відкриті рейтинги контрольних органів, календар та історію перевірок – ці та інші послуги в межах нової системи перевірок бізнесу будуть доступні та працюватимуть на базі Інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) [8].

Водночас з огляду на пандемію COVID-19 та на зумовлену нею економічну кризу вбачається, що попри зусилля держави з прийняття та впровадження відповідних регулювань нині важко прогнозувати суттєве поліпшення вітчизняного бізнес-середовища та підвищення місця України в рейтингу Doing Business.

Сучасне бізнес-середовище в Україні знаходиться на етапі поступового поліпшення, але існує чимало причин, які зумовлюють спад підприємницької активності. Це й військовий конфлікт на Сході України, й несприятлива макроекономічна ситуація у світі, зумовлена пандемією. Чинниками, які погіршують стан вітчизняного бізнес-середовища, є: обмежена доступність до фінансових ресурсів, низький рівень розвитку біржової торгівлі, недосконале та неефективне законодавство у сфері підприємництва, недостатній рівень прозорості та послідовності державної політики щодо стимулювання бізнесу; складності, пов'язані з процесами ліцензування, реєстрації, сертифікації підприємницької діяльності, зумовлені бюрократизацією та непослідовністю державної регуляторної політики; значний рівень корупційності органів державної влади та розширення обсягів тіньової економіки; низька ділова культура; недостатній рівень правової обізнаності; незадовільне забезпечення комунікаційної, інформаційної, консультативної сфери підприємницької діяльності; відсутність стимулів щодо впровадження та застосування інноваційних технологій ведення бізнесу.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, бізнес-середовище – складна, багатовимірна, багатофункціональна система, яка включає сукупність усіх зовнішніх та внутрішніх умов діяльності суб'єктів господарювання, які значною мірою впливають на ефективність їх функціонування. Бізнес-середовище формується

чинниками економічного, політичного, правового, соціального, екологічного, культурного характеру, сукупність яких створює умови для функціонування бізнесу економічних суб'єктів конкретного суспільства, здійснення ними ділових відносин та функцій. Середовище бізнесу є складовою частиною суспільного середовища та в ідеалі сприяє підвищенню обсягу національного виробництва, збільшенню національного багатства і поліпшенню добробуту населення. Систематичний моніторинг бізнес-середовища дає змогу економічним агентам оперативно й ефективно реагувати на постійні соціально-економічні та політичні зміни і бути конкурентоспроможними. Вітчизняні фірми нині, щоб досягти успіху на ринку і стати лідерами, повинні пристосовуватися до непростих умов сучасного бізнес-середовища: у своїй діяльності орієнтуватися не на обсяг випуску, а на якість товарів та послуг, на задоволення вибагливих вимог споживачів, які постійно зростають; оперативно й адекватно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності, вміти адаптуватися до нього, належно використовуючи інформаційний ресурс; орієнтуватися на збільшення ролі організаційної культури та інновацій, модернізацію стилю керівництва та мотивацію працівників. Формування належного бізнес-середовища в Україні є одним зі шляхів мобілізації потенціалу вітчизняного бізнесу та залучення іноземних інвесторів. Це сприятиме підвищенню ефективності і стабільності економічної системи, забезпеченню сталого економічного розвитку, посиленню позицій країни на світовому ринку, побудові інноваційної моделі розвитку економіки, здатної протистояти викликам глобалізованого світу.

Бібліографічний список:

1. Біла І.С., Насікан Н.І. Бізнес-середовище в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 127–131.
2. Головащенко В.П., Сидорова А.В. Сучасне бізнес-середовище України. *Вісник СНТ*. 2018. Т. 1. № 10. С.145–148.
3. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

[edrpoj/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/arh_ks_opfg_20.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/arh_ks_opfg_20.htm) (дата звернення: 04.03.2021).

4. Doing Business-2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf> (дата звернення: 04.03.2021).
5. Облікова ставка НБУ 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/refinance/> (дата звернення: 04.03.2021).
6. Кредити на розвиток бізнесу в банках України в 2021 році. URL: <https://bankchart.com.ua/business/credit> (дата звернення: 04.03.2021).
7. Прямі іноземні інвестиції в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 04.03.2021).
8. Поліпшення бізнес-клімату. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/polipshennya-biznes-klimatu> (дата звернення: 04.03.2021).

References:

1. Bila I.S., Nasikan N.I. (2017) Business environment in Ukraine [Biznes-seredovyshe v Ukraini]. *Global and national economic problems*, issue 17, pp. 127–131.
2. Golovashchenko V.P., Sidorova A.V. (2018) Modern business environment of Ukraine [Suchasne biznes – seredovyshe Ukrainy]. *SNT Bulletin*, vol. 1, no. 10, pp. 145–148.
3. Kilkist yurydychnykh osib za orhanizatsiino-pravovymy formamy hospodariuvannia [The number of legal entities by organizational and legal forms of management]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/arh_ks_opfg_20.htm (accessed 04 March 2021).
4. Doing Business-2020. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf> (accessed 04 March 2021).
5. Oblikova stavka NBU 2021 [The discount rate of the NBU 2021]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/refinance/> (accessed 04 March 2021).
6. Kredyty na rozvytok biznesu v bankakh Ukrainy v 2021 rotsi [Loans for business development in Ukrainian banks in 2021]. Available at: <https://bankchart.com.ua/business/credit> (accessed 04 March 2021).
7. Priami inozemni investytsii v Ukrainu [Foreign direct investment in Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (accessed 04 March 2021).
8. Polipshennia biznes-klimatu [Improving the business climate]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/polipshennya-biznes-klimatu> (accessed 04 March 2021).